

למטה

בכל שנותיי על הבמה, מעולם לא קרה ששכחתי את השורות שלי. לפני שהפכתי לשחקן, לעומת זאת, לא הבנתי אף פעם איך אפשר לזכור אפילו שורה אחת כשאתה עומד באור מול הקהל המפחיד שמתחבא בחושך. הייתי ילד, ולא ידעתי את מה שאני יודע היום: שאת המילים של התפקיד אתה זוכר בלי בעיות, כי הן אמיתיות יותר מהמילים הרגילות, ורק טיפשים שוכחים את האמת אחרי ששמעו אותה כמו אוזניהם.

עד שפעם אחת, שכחתי. אבל לא את האמת שכחתי, אלא את השקר. זה היה בסופה של הצגה: השתחויתי לפני הקהל כמו תמיד, החזקתי ידיים לשחקנים האחרים, יצאנו שוב לבמה לקול מחיאות הכפיים, והמסך נסגר. ואז שכחתי הכל. קראו לי מהצד, אמרו "בוא נלך לשתות משהו", ולא ידעתי מה להגיד בחזרה. הסתכלתי לכל הצדדים, אורות הבמה כבו בזה אחר זה, וככה כבו גם האורות שבתוך הראש שלי. לא ידעתי מה אני אמור לענות לקול שהזמין אותי לשתות, אפילו לא ממש זכרתי למי הקול הזה שייך, אף על פי שזיהיתי אותו טוב מאוד, כי כל ההצגה ניהלתי דיאלוגים עם דמות שהיה לה קול כזה בדיוק. צורת הדיבור נשמעה לי אחרת פתאום, לא מתקבלת על הדעת, מרושלת אפילו, משהו שלא מתיישב עם כלום. ולא ידעתי מה אני אמור להגיד בתגובה לזה.

בעליו של הקול חשב כנראה שנעלמתי מהצד השני של הבמה, אולי הלך לחפש אותי. אני נשארתי לעמוד, כי לא ידעתי מה אעשה מכאן והלאה. הגיע פועל במה וביקש ממני לזוז כדי שיוכלו לפרק את התפאורה, ורציתי לענות לו, אבל לא ידעתי מה. השורות פשוט פרחו לי מהראש. גם לא זזתי מהמקום, למרות שביקש, כי בכל שנותיי כשחקן למדתי להתעלם ממילים שאינן במחזה או בהוראות הבימוי. אם מישוהו בקהל אומר משהו בקול רם למישהו אחר, אלה שעל הבמה לא עוצרים וחושבים שאולי התכוונו אליהם. אלה המילים של השקר, לא המילים שאנחנו מכירים כשאנחנו מופיעים, וברגע שלומדים לזהות שקר – אי-אפשר יותר להאמין לו, גם אם רוצים.

פועל הבמה רטן משהו וקרא לחברים שלו, וכולם התחילו לעבוד מסביבי. לפעמים אני מדבר איתם, מדליקים איזו סיגריה, מתלוננים על המשכורת – הפעם לא, כי כל המילים השימושיות ההן נזלו לי מבין האצבעות והתנדפו. פועל אחד, לא זה שדיבר אליי קודם, שאל מה שלומי; הסתכלתי עליו כאילו דיבר פולינוזית. הבנתי יפה מה רצה, אבל לא יכולתי להתגבר על ההרגשה שאני יכול רק לשמוע את השפה, לא לדבר בה בחזרה. הפועל נעלב, אולי, והלך.

פעם רצו הוריי ללמד אותי שפה חדשה, ושלחו אותי למורה. המורה לימדה אותי אוצר מילים – איזה אוצר, בקושי תיבת תכשיטים ריקה. כלב, שולחן, מטאטא, מטבח. עם מילים כאלה לא מגיעים לשום מקום. אחר כך, כשקצת התקדמנו בחומר, ביקשה שאחבר מהן משפטים. תוך שבוע וחצי הפסקתי ללמוד אצלה: בשפת-האם שלי, שאני אמור לדעת טוב, עוד לא אמרתי שום דבר חשוב – אז מה פתאום שאתחיל עכשיו להגיד בשפות אחרות "הכלב נכנס מתחת לשולחן המטבח". לכל מי שחושב, שידיעת שפות מצביעה על חוכמה כלשהי, אני תמיד אומר שעדיף לדעת כמו שצריך רק שפה אחת, את זו שנולדת

איתה, ולהגיד בה רק משפט אחד של טעם – מאשר לדבר עשר שפות כמו כבד-פה וכבד-לשון, ולשאל כל החיים איך מגיעים למגדל אייפל.

הפועלים פירקו סביבי את התפאורה, ופשוט לא הבנתי למה הם עושים את זה. למה להרוס את המבצר הזה שעשוי מדיקט ומקלקר, שאלף מבצרים מאבן לא יגנו יותר ממנו על מי שבתוכם? למה להוריד את הדגלים היפים האלה, שאין אף מדינה אמיתית שתפסה עליהם בעלות וחבל שכך? ככל שהפועלים התקדמו בעבודה, נוסף בתפאורה עוד חור שחור כאן ועוד חור שחור שם, והחורים השחורים התחברו ויצרו מערה, ובמערה ראיתי את אחורי הקלעים – מה שהצופים בהצגה לא ראו. הסתובבו שם כל מיני אנשים ממהרים, מכאן ולשם, מדברים אחד עם השני בקולות מטושטשים, טוב שהמראה הזה נחסך ממי שיושב בקהל. הרי לא בשביל לסבול הוא שילם על הכרטיס.

עוד דקות עברו והבמה נשארה עירומה, רועדת, התחשק לי לכסות אותה במשהו כמו שאביר כמוני – הייתי לבוש עדיין בשריון, אמיתי אם תשאלו אותי אבל קל כמו קרש – חייב לעשות כשהוא רואה עלמה במצוקה. הרי מישוהו עכשיו אנס את הבמה הזאת, חילל אותה, קרע ממנה את השמלה היפה שלה. נכון שהמסך כיסה את הבושה הנוראה הזו, אבל רק מכיוון אחד – מהצד השני, דווקא זה שהיו בו הרבה אנשים, כולם ראו, ולאף אחד לא היה אכפת. מפעם לפעם ראיתי פרצופים מוכרים שהיו דבוקים לאנשים זרים, אותו פרצוף שהיה מוכר לי מההצגה בתור דמות זו וזו היה עכשיו מוברג על גוף שזז אחרת, שלבוש בבגדים רגילים. רק אני נשארתי עם השריון, ועדיין זזתי כאילו שהוא כבד, כי שכחתי מה עושים אחרי שהקהל נעלם לי מהעיניים.

מילים, לא היו לי כאלו להגיד – מלבד היחידות שזכרתי. התחלתי לדקלם שורות מהמחזה, מונולוג פה ודיאלוג שם, ובדיאלוגים דיברתי בשביל שני הצדדים. נזכרתי שפעם שאלו את המחזאי, זה שכתב את ההצגה הזאת, על העבודה שלו. הוא היה גם מחזאי, גם סופר, גם משורר, גם עיתונאי וגם ריסס גרפיטי בלילות – האיש לא הפסיק לכתוב. והמחזאי, כששאלו אותו, אמר: "אני שונא את כל מה שאני כותב. כל דבר שיוצא לי מהעט הוא זבל, הכל טינופת מוחלטת". אז שאלו אותו, "אם ככה, למה אתה ממשיך לזהם את העולם? למה אתה מלכלך את הבמה ואת הספרות ואת הקירות עם המילים שלך? למה אתה ממשיך לכתוב?", והוא ענה, "אני רוצה שהזבל שלי ייערם לערימה גבוהה, ואז אוכל לטפס עליה ולגעת בשמיים". דרך אגב, אני, בתור מי שתקוע עמוק בתוך הר הלכלוך שהאיש הזה ברא, יכול לספר לכם שבפנים יש יהלומים בגודל של סלעים.

בסוף ירדתי מהבמה וזרקתי את המלבושים שלי, כי למרות העובדה ששכחתי מה לומר, שמעתי טוב מאוד שאנשים לא מרוצים מזה שאני עדיין לבוש ככה. ניגשו אליי ואמרו שעל פי החוקים צריך להחזיר את התלבושות למחסן עד שעה כזאת וכזאת, ואסור לקחת אותן הביתה, וכאלה. מחסן תלבושות, אני אומר לכם, זה לא מחסן - זה בית קברות, זה אטליז שתלויים בו ענקי-רוח כאילו שהם מחכים לאיזו גיברת שתבוא לעשות מהם רגל קרושה. כל המי ומי מתנדנדים שם על קולבים ומתחככים: וויצק והמלט, ריצ'רד השלישי וילי לומן, גדולים כקטנים ואין אפליה. בטח שאין אפליה, כי מתחת למצבה כולם אחים. בתוך הבגדים האלה הרי אין נפש חיה, נראים כמו בלונים מנוקבים. שמתי את התלבושת שלי על קולב, הלכתי משם.

הסתובבתי ברחוב, ראיתי מכל הכיוונים הצגה גדולה בלי מחזאי ובלי במאי, וגם בלי שחקנים – הכל רק תפאורה. הולכים שם אנשים, אבל הם רק ניצבים בחיים של עצמם: אומרים להם לצחוק הם צוחקים, אומרים להם להפסיק הם מפסיקים. הם לא עושים שום דבר שיש בו "איך", רק "מה". שחקן, תגידו לו לצעוק – איך לצעוק הוא כבר יחשוב לבד, ומכל אחד תשמעו צעקה אחרת. ניצב, תגידו לו לצעוק – תשמעו צעקה של ניצבים, תמיד אותה צעקה, וככה הבמאי גם רוצה את זה.

ניגש אליי מישהו שעל פי המראה יכולתי לנחש שהוא ניצב שיצא מ"עלובי החיים", וביקש כסף. לא יכולתי לסרב לו, כי לא ידעתי באיזה מילים. גם לא יכולתי להסכים, שוב מאותה סיבה. רק הסתכלתי עליו, והוא כנראה מימיו לא ראה מישהו שמביט בו יותר משנייה וחצי, כי כולם, גם הנדיבים-כביכול, רק רוצים שיעוף להם מהפרצוף כמה שיותר מהר. בסוף אפילו לו נמאס, והוא עקף אותי והלך. אני עצמי לא ידעתי לאן אני הולך, כי פשוט שכחתי הכל. כמו שחקן טוב, מכל המילים הטפלות התעלמתי: שלטי רחוב, דיבורים של עוברים ושבים, רדיואים שמתוכם צרחו בקולי-קולות. אבל בלי מילים של טעם שאפשר להגיד ובלי הוראות בימוי, לא היה לי במה להיתלות. אולי זה טוב – הרי לרוב, אנשים בגילי שנתלים לא יוצאים מזה בחיים.

מי שפנה אליי ברחוב, כדי להרוויח זמן עניתי לו במילים היחידות שזכרתי איך אומרים, בשורות מתוך הצגות. מהר מאוד אנשים התרחקו ממני, ובצדק, כי רק באיחור נזכרתי שאת השורות שלך אתה לעולם לא אומר לניצבים – רק לשחקנים אחרים או לקהל. המשכתי ללכת ולמלמל, ובסוף איכשהו הגעתי אל חוף הים, אולי כי השמש השוקעת הזכירה לי פרוז'קטור ופניתי אליה כמו שאני רגיל לפנות אליו. הים, זה אולי הדבר היחיד שלא נכנס לתוך תפאורה: כזה כוח יש לו, כזאת אמת נוראה הגלים לוחשים כשהם נשברים על החוף, אמת שלצערי בחיים לא תשמע כשאתה שם את האוזן ליד קונכייה. הלכתי על הקו שהחליף ידיים, פעם מים ופעם חול רטוב, ומלבדי כבר לא היו שם אנשים כמעט. כי פשוט, כבר לא הייתה שמש שאפשר להרגיש, ואנשים לא באים לים בשביל הים אלא בשביל השמש; המים רק תורמים להם לאשליה שהם לא באמת נשרפים. מסביבי העיר כולה, בחלונות נדלקים האורות, ממש כמו אצלנו בהצגות רק הרבה פחות יפה. אצלנו כשאור נדלק בחלון, בתפאורה, אתה יודע שאין שם אף אחד, זה רק אור שמנסה לבד להילחם בחושך – לכן זה פי כמה יותר אמיתי מאשר מישהו שדוחף אצבע למפסק של המנורה, סתם כי בא לו לראות את עצמו בראי.

לא היה לי מושג מה אני עושה, ולאן אלך מהחוף המחשיך לפני שהשמיים יפסיקו להיות ורודים והים יפסיק להיות כחול. יכולתי לחזור לתיאטרון, לנוח שם על הבמה, לאסוף כוחות, הלא יש לי מפתח. אבל מה, אני לא נולדתי אתמול, ולא השתגעתי פתאום: הרי אני יודע שאני רק שחקן וההצגה היא רק הצגה. אני יודע שאני לא ז'אן ולד'ן גם כשאני אומר את המילים שלו כאילו שאני כן. אלא מה, אני לא נותן לזה להפריע לי לשמוע שכל מילה שם היא אמת, וכל מילה בחוץ היא הבל הבלים הכל הבל. וכשהתיאטרון חשוך, והתפאורה מפורקת, ואין קהל, והשחקנים כבר מזמן לא בתוך הדמויות שלהם אלא בתוך הזונות שלהם, מה יש לי לעשות שם? הרי זה בדיוק כמו

להסתובב ככה בחוץ בלי לדעת למה. אין שום קדושה בין קירות הבמה, כי אלוהים נמצא רק בתוך טיפות הרוק שעפות מהפה של השחקן בזמן שהמחזאי מדבר מגרוננו. אז אולי שכחתי איך לחיות באמת, ואולי החיים שכחו איך להידמות להצגה, רק דבר אחד בטוח, שמהמוות אני לא פוחד, ולא פחדתי ממנו גם כשהלכתי ככה ברחובות בלי לזכור בשביל מה. אני, אתם מבינים, כבר הייתי מת לפני שנולדתי. גם אתם. ואני לא זוכר את החוויה בתור משהו נורא כל-כך. אז בניגוד לחיים, המוות יהיה כמו פגישה עם מכר ותיק – לשבת ביחד על כוס קפה, לשתות בלי לדבר, קצת לנוח מכל המילים שאני זוכר וגם מאלה ששכחתי.